

Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Sant Antoni Maria Claret, 167-171 / carrer de Sant Quintí, 55-95 / carrer del Mas Casanovas, 70-90 / carrer de Cartagena, 334-372. Pavelló de Toxicomanies. Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Districte D'Horta – Guinardó. Barcelona.

Codi:005/13

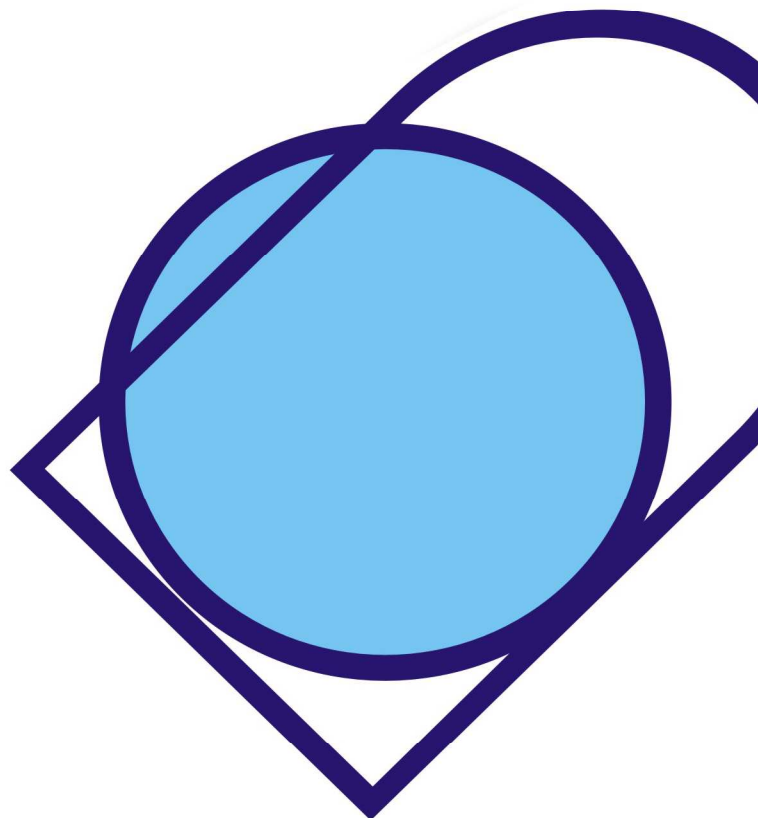
R/N 470 K121 NB-2013-1-9407

Dates de la intervenció: gener 2013

Autors:

Francesc Antequera Devesa

Data de lliurament: febrer 2015

INDEX

1. Fitxa tècnica.....	3
2. Introducció.....	5
3. Situació i marc geogràfic.....	7
4. Marc històric i arqueològic	11
4.1. Evolució històrica de la zona.....	11
4.2. Antecedents arqueològics.....	12
4.3. Evolució històrica de l'Hospital de Sant Pau.....	20
4.3.1. Hospital de la Santa Creu.....	21
4.3.2. Hospital de Sant Pau.....	24
4.3.3. Pavelló de Toxicomanies.....	26
5. Metodologia.....	32
6. Resultats de la intervenció.....	33
7. Conclusions.....	41

Bibliografia

Planimetria

Inventari Fotogràfic

Unitats estratigràfiques.

FITXA TÈCNICA

Nom del jaciment: Carrer de Sant Antoni Maria Claret, 167-171 / carrer de Sant Quintí, 55-95 / carrer del Mas Casanovas, 70-90 / carrer de Cartagena, 334-372. Pavelló de Toxicomanies. Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Nº de referència de la resolució: R/N 470 K121 NB-2013-1-9407

Projecte de recerca en el qual s'hi integra: Projecte d'estintolament de pilars d'obra de fàbrica en l'antic Pavelló del Convent, actual Pavelló de Toxicomanies del recinte històric de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau.

Municipi: Barcelona

Comarca: Barcelonès

Coordenades UTM: UTM 31N/ETRS89 X: 4310550.0 m; Y: 45850518.0.

UTM 31N/ED50 X: 431144.1 m; Y: 4585222.3 m

s.n.m: 63,30

Superfície avaluada: 32,25m²

Estat de conservació: Bò

Tipus d'intervenció : Preventiva X

Urgència

Investigació

Tipus d'activitat :

Excavació

Mostreig

Prospecció

Documentació

Control X

Tractament de restes

Cronologia: Segle XX

Dates d'execució: Del 7 al 18 de gener de 2013.

Promotor: Fundació privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Lloc de dipòsit temporal: Sense material

Directors/es: Francesc Antequera Devesa

Redactors/es de la memòria: Francesc Antequera Devesa

Paraules clau: Hospital de Sant Pau, pilar, riostra, arc de descarrega

Resum: La intervenció consistí en el seguiment arqueològic de l'excavació dos quadrats de 3,5 metres de costat i una fondària d'1,5 metres al voltant de dos pilars del Pavelló de Toxicomanies de l'Hospital de Sant Pau. La intervenció va permetre documentar parcialment el sistema de fonamentació d'aquests elements. Aquest sistema de fonamentació és compost per riestres i arcs de descàrrega que aniria lligant un entramat entre els diferents pilars que conformen aquest pavelló. També es va documentar parcialment una fonamentació feta de pedres i morter de calç, de la qual no podem assegurar que formi part de la fonamentació del pavelló o d'una construcció anterior.

1. INTRODUCCIÓ

Aquesta memòria fa referència als treballs arqueològics realitzats en el pavelló de Toxicomanies del recinte de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, situat entre els carrers de Sant Antoni Maria Claret 167-171, carrer de Sant Quintí, 55-95, carrer del Mas Casanovas 70-90 i carrer de Cartagena, 334-372, al districte d'Horta-Guinardó de la ciutat de Barcelona (Barcelonès).

Els treballs realitzats es varen efectuar entre els dies del 7 i 18 de gener de 2013, sota la direcció de l'arqueòleg Francesc Antequera Devesa de l'empresa CODEX - Arqueologia i Patrimoni, d'acord amb la corresponent resolució, amb caràcter retroactiu, dictada per la Directora dels Serveis Territorials a Barcelona del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, amb data de 31 de maig de 2013. L'encàrrec dels treballs va ser fet per NOVANTIA, empresa adjudicatària de les obres essent finançada i promoguda per la Fundació privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

La intervenció arqueològica ha estat motivada pel *Projecte d'estintolament de pilars d'obra de fàbrica en l'antic Pavelló del Convent, actual Pavelló de Toxicomanies del recinte històric de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau*. Els treballs arqueològics són subsidiaris del projecte bàsic i executiu per la rehabilitació i adequació de l'interior del pavelló de Toxicomanies del recinte històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Les feines de rehabilitació i adequació del pavelló de Toxicomanies comportaven tasques d'excavació en els treballs d'estintolament de dos pilars ceràmics del pavelló. Aquestes tasques consistien en rebaixar les terres perimetralment al voltant de la fonamentació dels pilars ceràmics per procedir al seu recalçament tot executant un encamisat a la pilastra de fonamentació. Així, s'ha hagut de realitzar el control dels rebaixos de terra fins a la cota d'afectació de les obres, a 1,50 metres sota el nivell de circulació actual, per 3 metres al voltant de cada pilar. Posteriorment, es van substituir els pilars originals per uns de nous metàl·lics. Els treballs arqueològics s'han centrat únicament amb el control de l'excavació de terres perimetral a la fonamentació del pilar.

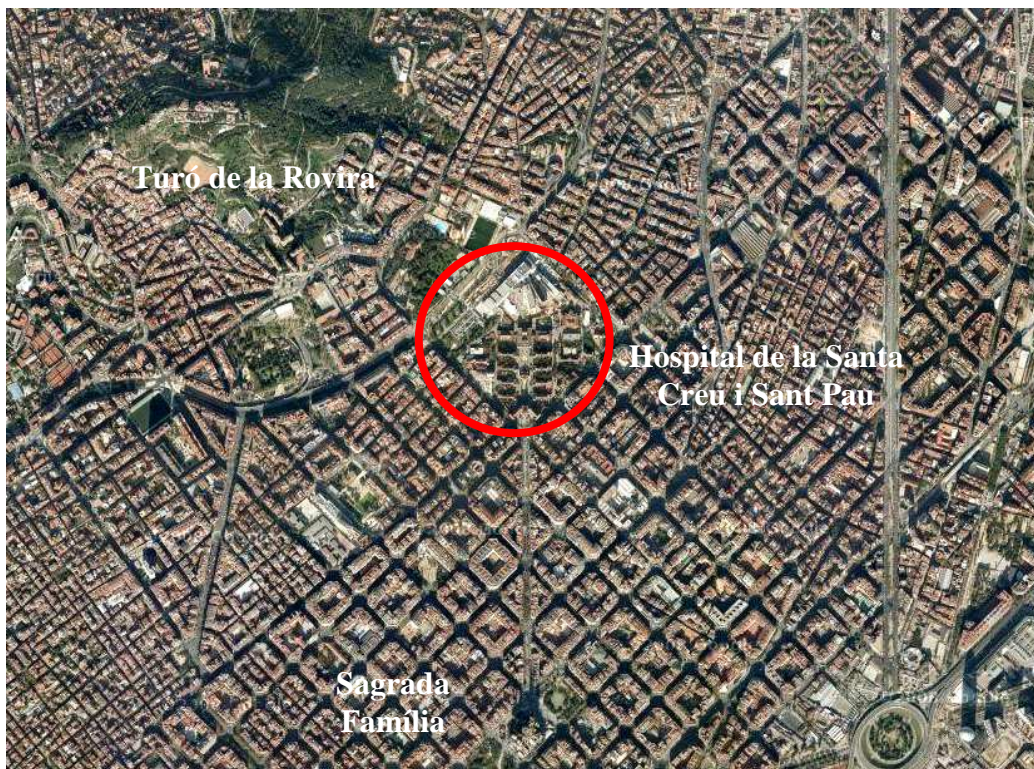
Cal destacar que, a petició de la direcció d'obra, es va realitzar un altre rebaix de terres a continuació d'un dels ja efectuats per a intentar esbrinar si en aquest punt hi havia algun element, ja que en la realització d'un dels micro-pilots es va detectar que el terreny oferia una resistència inesperada.

El recinte històric de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau té la màxima protecció patrimonial, de les diferents administracions. A nivell internacional va ser declarat per la UNESCO el 4-12-1997 com "Patrimoni de la Humanitat". A nivell estatal té la categoria de Monument Historicoartístic d'Interès Nacional. RD 1719/1978, 19-5 (BOE 18/07/1978); també a nivell municipal els edificis històrics queden inclosos dintre del Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Historico-Artístic de la ciutat de Barcelona (fitxa núm.: 716). A més, el conjunt està protegit pel Pla Especial d'Ordenació de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, aprovat el 18 de setembre de 1996.

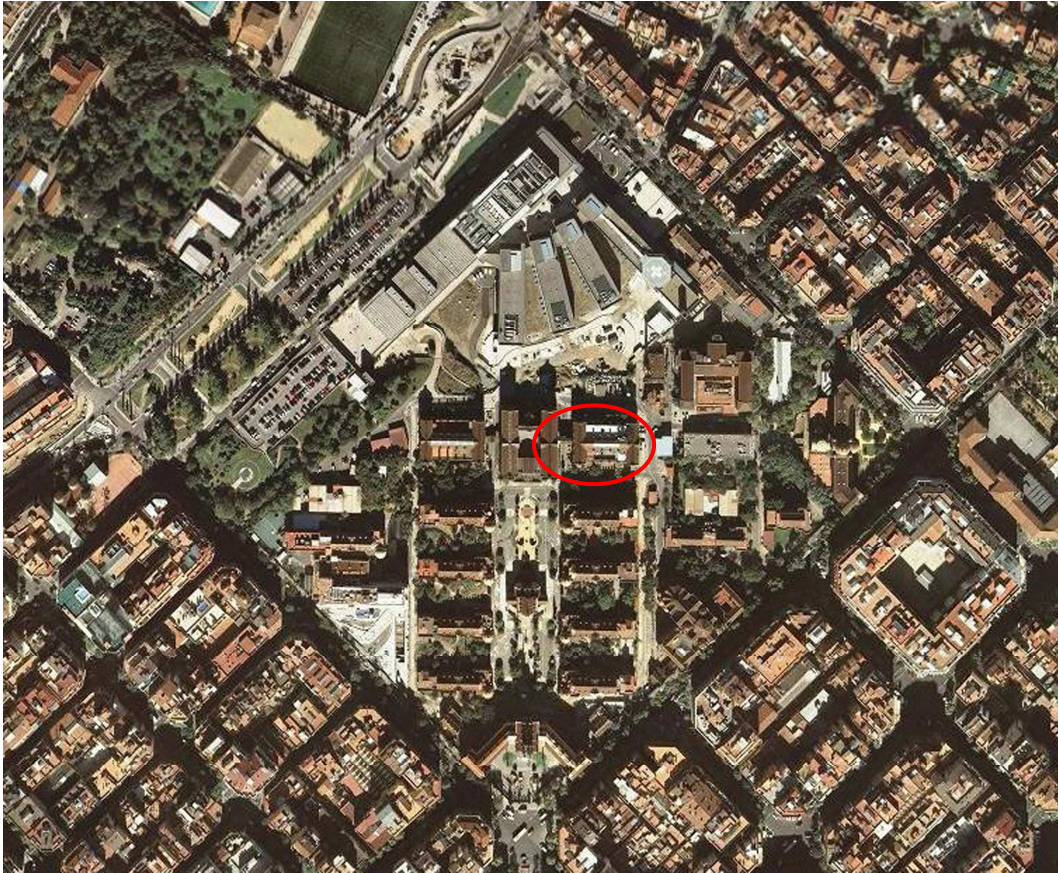
2. SITUACIÓ I MARC GEOGRÀFIC

La zona objecte d'intervenció es situa en el Pavelló de Toxicomanies, antic Pavelló del Convent, de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, dins l'illa delimitada pels carrers de Sant Antoni Maria Claret 167-171, de Sant Quintí 55-95, del Mas Casanovas 70-90 i de Cartagena 334-372, al districte d'Horta-Guinardó de la ciutat de Barcelona (Barcelonès).

El pavelló es localitza a les coordenades UTM 31N/ETRS89 X: 4310550.0 m; Y: 45850518.0. UTM 31N/ED50 X: 431144.1 m; Y: 4585222.3 m a una altitud de 63,30 m.s.n.m.

Situació de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau a Barcelona

Recinte de l'hospital amb la situació del pavelló de Toxicomanies

La ciutat de Barcelona es troba ubicada en el pla de Barcelona, entre les escotadures dels rius Besòs, a l'est, i Llobregat, a l'oest, quedant limitada per la serra de Collserola, al nord i per la mar Mediterrània al sud i al sud-est.

Les grans dimensions de la ciutat, fa que aquesta es divideixi administrativament en deu districtes municipals, quedant l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau en el que rep el nom d'Horta-Guinardó. Aquest districte es troba situat al sector nord-est de la ciutat, entre els districtes de Gràcia i Nou Barris. Limita també pel sud amb l'Eixample, Sant Andreu i Sant Martí, i pel nord, es situa la Serra de Collserola. Té una superfície de 1.192 ha i engloba els barris de Guinardó, Baix Guinardó, Can Baró, Font d'en Fargas, Carmel, Taxonera, Horta, Parc de la Vall d'Hebron, Sant Genís, Montbau, la Clota i Font del Gos.

El territori que avui ocupa el districte d'Horta-Guinardó es va integrar tardanament en l'espai barceloní. No va ser afectat pel procés d'industrialització del pla de Barcelona al segle XIX, ni va sofrir el creixement urbà d'altres nuclis de la ciutat fins a mitjans dels anys 50, combinant-se l'edificació caòtica de zones sense condicions i l'existència de nuclis barraquistes, amb la creació d'algunes àrees residencials de qualitat.

Els terrenys de l'actual barri del Guinardó es troben ubicats en els contraforts d'un dels petits cims que conformen el serrat de la Rovira. Aquests turons trenquen l'horitzontalitat del pla de Barcelona, que arriba fins a la serra de Collserola. Per tant, el barri del Guinardó, té una orografia irregular i un pendent descendent cap a mar.

El bloc del Serrat de la Rovira es troba enfonsat respecte al de Collserola. Deu haver-hi importants falles en la vessant marítima d'aquests blocs, si bé actualment estan recobertes per sediments quaternaris. Recents estudis gravimètrics indiquen la presència d'una important cubeta reblerta amb sediments neògens al peu dels Serrats de la Rovira (VENTAYOL, PALAU, ROCA. 2002)

En el pla, a peu dels turons de Barcelona, gran part dels sediments queden discordantment recoberts per dipòsits d'origen col·luvial i d'edat pleistocena (Quaternari antic). Són essencialment argiles, llims i crostes calcàries, que en ocasions formen una seqüència de tres nivells que es repeteix tres cops, de manera que aquesta unitat sedimentaria es coneix amb el nom de "Tricicle".

Aquesta és bàsicament l'estratigrafia que s'ha pogut documentar creant un perfil estratigràfic de la petita elevació on es situa el complex d'edificis de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, documentant la formació pleistocena de la següent sèrie:

- Argiles vermelles compactes, de vegades amb nòduls calcaris.

- Llims groguencs o marró fluix que constitueixen un *loess* de tipus mediterrani, on també trobem nòduls calcaris sobretot en la part superior de l'estrat.

- Crosta de calcària blanquinosa-rosada, el que localment anomenem *tortorà*, amb una potència irregular d'entre 0.15 i 0.20 m, documentant en algun punt un gruix de 0.30-0.40 m.

3. MARC HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC

La importància dels edificis que conformen l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i la importància de la institució hospitalària que representa dintre de l'evolució històrica de la ciutat de Barcelona, fa que sigui necessari una compartimentació del context històric. Es farà primerament una petita aproximació a l'evolució històrica d'aquesta zona de la ciutat, per passar posteriorment a un segon apartat on es parlarà de l'evolució de la institució hospitalària i dels edificis que l'acullen al llarg dels seus 600 anys de vida.

3.1. Evolució històrica de la zona.

Al pla de Barcelona hi ha documentada la presència humana des de la prehistòria, amb troballes que van des del Neolític inicial fins al Bronze Final. Al sector que ocuparia l'actual districte d'Horta-Guinardó, hi ha constància de presència antròpica des de la prehistòria, tot i que sense que s'hagi pogut registrar en cap intervenció arqueològica amb metodologia científica.

En època ibèrica, el poble dels laietans és el que controla i habita el pla de Barcelona. Hi ha documentats poblats i assentaments ibers al llarg de les diferents elevacions muntanyoses que limiten la plana, com els de Puig Castellar a Santa Coloma de Gramenet i el de la Penya del Moro a Sant Just Desvern o Montjuïc a Barcelona. També hi ha evidències d'altres assentaments a alguns dels turons que saltegen aquesta plana, com les documentades al Turó de la Peira o les sitges ibèriques de la Creueta del Coll entre d'altres. Al districte, les evidències més importants que s'han documentat són el poblat ibèric del Turó de la Rovira i la troballa de material ibèric l'any 1964 a la Clota, jaciment conegut com Don Joan, o al turó del Carmel l'any 1931, aquest dos darrers punts podrien indicar la presència d'algun assentament.

Els romans s'instal·len en aquestes contrades sobre el 10 aC, fundant a la plana la *Colònia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, a la petita elevació del *Monts Taber*, a tocar del port natural del *Rubricatum flumen* (port natural del riu Llobregat). El districte d'Horta-Guinardó formarà part de l'*ager* de *Barcino*, no molt extens però molt productiu, amb el cultiu de cereals i de la vinya. Hi ha constància de la presència de diferents *Villae* en aquest sector de l'*ager*, com la de Can Cortada, o de necròpolis com la de Mas Casanova, la Torre dels Pardals, etc.

Durant l'època medieval les terres del Guinardó formaran part de la població de Sant Martí de Provençals, mentre que la resta del futur districte d'Horta-Guinardó, estarà vinculat a la població d'Horta. Fins als darrers decennis del segle XIX la zona del Guinardó estarà ocupada per camps de cultiu, pedreres (el sector actual de Can Baró), pastures per al bestiar i cases de pagès, entre les que cal destacar diferents masos com el mas Guinardó, el mas Viladomat, el mas Casanoves o el mas Vintró.

Amb l'aplicació del pla d'eixample de la ciutat de Barcelona, projectat per Ildefons Cerdà al 1859, la zona del Guinardó passarà a situar-se a tocar de la Ciutat. Aquesta nova situació farà que progressivament les terres de cultiu es vagin urbanitzant. Aquest procés comença el 1896 amb la urbanització de les terres del mas Guinardó i del mas Viladomat. El primer es trobava ubicat a l'actual plaça Salvador Riera, mentre que el segon tenia la seva ubicació en la cantonada del carrer de Sant Antoni Maria Claret amb la rambla Volard.

Aquest procés constructiu farà que durant la primera meitat del segle XX aquesta zona es vagi omplint de petites cases. Serà a partir dels anys cinquanta quan la situació d'aquest sector de la ciutat farà que comenci una transformació constructiva integral, amb l'edificació de grans blocs de vivendes i la utilització de gran part del sòl disponible.

3.2. Antecedents arqueològics

Pel que fa a les intervencions arqueològiques amb resultats positius properes al recinte de l'Hospital cal destacar les següents:

- Pels voltants de l'any 1930 l'arqueòleg i geòleg J. Colominas i Roca, amb l'Institut d'Estudis Catalans, efectuà una excavació arqueològica en els terrenys de l'antic mas de **Can Casanova**, just darrera de l'Hospital de Sant Pau. En aquesta intervenció documentà el que semblaven fons de cabana neolítica. També es van documentar alguns enterraments medievals que devien formar part d'una necròpolis de tradició romano-cristiana i va datar al segle VI (Colomines 1936, Ripoll i Udina 1971).

Posteriorment, al 1983, la construcció dels túnels de la Rovira van permetre la descoberta i excavació per part d'un equip del Museu d'Història, amb Oriol Granados al front, d'altra part d'aquesta necròpolis (Granados i Muñoz 1993), des del carrer Cartagena fins la carretera que vorejava tot l'Hospital de Sant Pau. La primera època de la necròpolis es pot situar en el Baix Imperi (segle V) i perduraria fins a l'època alt medieval (segons les fons documentals podria arribar aproximadament fins als segles XI-XII). S'hi varen excavar una cinquantena de tombes, unes amb fosa retallada a la mateixa roca i coberta amb *tegulae* a doble vessant, i d'altres amb cista de pedra o utilitzant fragments de *dolia* i àmfores. No totes les tombes seguien la mateixa orientació, sinó que es trobaven dues disposicions bàsiques (nord-sud i est-oest), amb lleugeres variacions. Algunes de les sepultures estaven tallades per d'altres més recents i/o per la fonamentació de les edificacions modernes que s'hi construïren damunt. En molts casos l'esquelet havia desaparegut o apareixia remogut dins del retall.

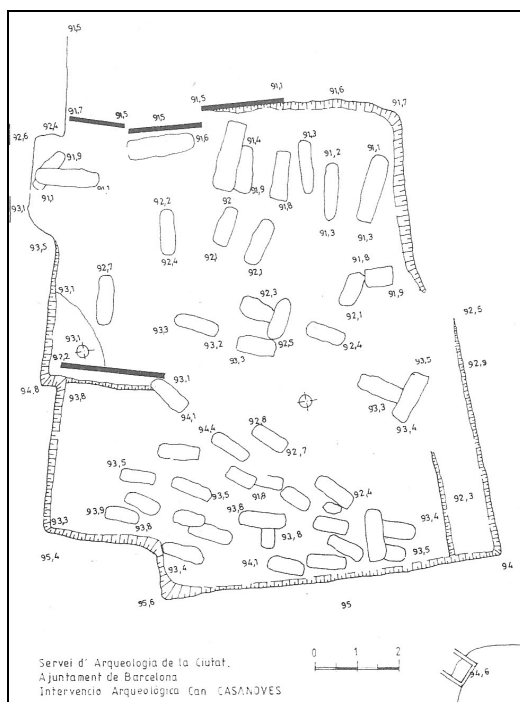
L'any 1988, s'efectuaren noves intervencions per l'equip tècnic del Museu d'Història en les que s'excavà noves tombes de la necròpolis tardo-antiga datada en el segle V i que perduraria fins els segle XI o XII.

La darrera intervenció fou l'any 1998, dirigida per Xavier Cela (Atena) localitzant estructures ja excavades part de la necròpolis¹.

Excavacions fetes per la Generalitat al 1931 als terrenys de Can Casanovas, amb la masia de Can Planes (avui Centre Cívic del Guinardó) al fons (Foto IMH).

¹ Informació extreta de la carta arqueològica de Barcelona. www.cartaraqueologica.bcn.cat

Planta de la necròpolis de Can Casanovas excavada l'any 1983 (Granados i Muñoz 1993).

- A mitjans de l'any 1931 sota el patrocini de l'Institut d'Estudis Catalans i sota la direcció de J.Colominas i Roca, es van realitzar els primers reconeixements en el **Turó de la Rovira**. Es documentà l'existència d'un conjunt de sitges (44 en total) pertanyents a un hàbitat ibèric. A l'any 1932 es realitza una excavació extensiva de tota la superfície superior de l'elevació.

El poblat es trobava ubicat a la plana superior del turó, delimitat per una muralla que seguia els límits que li marcava el terreny, amb un eix longitudinal de gairebé 370 m (orientat d'est a oest) i un eix transversal irregular que en alguns indrets tenia prop de 65 m (orientat de nord a sud). Aquesta construcció estava feta amb pedres sense tallar i lligades en sec, documentant dues torres circulars, d'igual tècnica constructiva, fetes en un moment posterior a la muralla, en algunes zones es localitzà un doble parament. El material de l'interior de les sitges (àmfores, petits vasos,...) es dataren entre el segle IV i el II aC.

Excavació arqueològica al Turó de la Rovira. Arxiu Nacional de Catalunya. Fons Brangulí (fotògrafs)

L'existència d'aquest assentament fou el motiu que a intervals espaiats, des del mes de novembre de 1990 fins el mes de febrer de 1993, s'efectués un seguiment arqueològic de les obres de repoblament forestal i d'urbanització del cim per part del Museu d'Història de la Ciutat.

La primera fase del seguiment arqueològic l'any 1990, dirigit per T. Reyes, fou motivada en primer lloc per l'obertura d'un vial entre els carrers de M. Lavèrnia i Mühlberg i, posteriorment, per l'enderroc de les barraques que s'estenien per tot el vessant sud del turó. Es va poder confirmar la presència del poblat ibèric, es van recollir materials molt fragmentats procedents del vessant sud, que abastaven una cronologia que anava des del segle VII al segle IV aC.

Pel que fa a la segona fase del seguiment (1992-1993) abastà la pràctica totalitat de les àrees no edificades del cim del turó, així com els seus vessant sud i est. Es van documentar troballes de material ceràmic i algunes estructures de l'assentament ibèric consistents en dos murs solidaris, que formaven part de l'angle d'una de les estances del poblat, ubicada a l'interior del recinte fortificat. També es va documentar una sitja, conservada a poc

més de la meitat de la seva alçada original, que formava part del conjunt de sitges excavats a començaments de segle (1931) per l'Institut d'Estudis Catalans i, que restava intacta. (Monleón i Reyes 1992)

- L'any 1964 es varen localitzar les restes d'un assentament ibèric al costat de la masia coneguda amb el nom de **Can Don Joan**, una gran casa senyorívola avui dia desapareguda i que estaria situada aproximadament en l'actual plaça de l'Estatut, al peu de la rambla del Carmel.
- A la dècada dels anys 1970 i a la confluència dels actuals carrers **Pantà de Tremp** i **Dante**, també es varen localitzar restes de materials ceràmics d'època ibèrica i romana barrejats. Probablement es tractés d'una vil·la romana assentada damunt restes ibèriques.
- Aquests dos jaciments, juntament amb la vil·la romana excavada a finals dels anys 1980 al capdamunt del carrer Campoamor, ubicada en els terrenys de **Can Cortada**, demostren la riquesa d'un territori que, aprofitant el vessant septentrional de la Muntanya Pelada, serví d'assentament en diferents èpoques.

Pel que fa a les intervencions arqueològiques amb resultats positius dintre del recinte de l'Hospital cal destacar les següents:

- L'any 2009 i sota la direcció de Daniel Vazquez (CODEX) es va realitzar el control i seguiment arqueològic de les obres realitzades en el recinte de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i als carrers que l'envolten (Sant Antoni M. Claret 167-171, carrer de Sant Quintí, 55-95, carrer del Mas Casanovas 70-90 i carrer de Cartagena, 334-372), donant resultats positius quant a la documentació de restes arqueològiques.

D'aquesta intervenció de l'any 2009 tenim evidències de cronologia d'època romana tardorepublicana/altimperial, amb nivells de formació natural però amb presència de material ceràmic ibèric i romà i nivells de formació antròpica amb materials altimperials.

La presència d'aquests nivells fa pensar en la possible existència d'una petita unitat d'explotació agrícola o assentament rural, ja sigui en aquesta mateixa zona o en les proximitats, en cronologies d'època tardo-republicana. Pels materials recuperats, sembla que ens trobarien davant d'unes estructures en la plana de clara tradició ibèrica.

També es van documentar, en diferents punts de l'Hospital, tres unitats funeràries aïllades de les que no es pot despendre cap tipus d'interrelació entre elles, ni determinar una possible cronologia. Es tracta de sepultures que presenten un tipus de ritual ben diferenciat i que solament comparteixen l'orientació de la inhumació, amb la capçalera cap a l'oest i els peus cap a l'est.

Cronològicament, només hi ha alguns elements que poden acotar mínimament el possible arc cronològic. Per una part, la Uf 2 i Uf 3 serien anteriors als segles XVII/XVIII, ja que queden cobertes per un nivell de sediment amb materials d'aquesta cronologia. Quant a la Uf 1, tindria una datació *ante quem* del segle I dC, ja que es troba retallada en un nivell format en època romana i amb presència de *sigillata* sud-gàlica. Un altre element interessant, tot i que gens definidor, és l'orientació de les sepultures, W/E, que sol estar associada a ritus cristians, anteriors a la pràctica d'ubicar els morts al voltant dels cementiris parroquials.

També es van documentar estructures anteriors a la construcció de l'Hospital, com una sitja amortitzada al segle XIX, i també edificacions posteriors a la sitja i anteriors a l'edificació de l'Hospital, com són algunes fonamentacions,

una pavimentació, clavegueres i un pou cec, pròpies d'una edificació d'hàbitat.(Vázquez 2010a i 2010b)

- Entre finals de 2010 i el maig de 2011, l'arqueòloga Isabel Pereira (CODEX) dirigeix una nova intervenció (codi: 087/10), dins de les obres de remodelació del conjunt històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. La nova intervenció fou motivada per la construcció de sales subterrànies d'instal·lacions annexes als diferents pavellons. El control dels rebaixos va permetre documentar una sèrie de restes arqueològiques (Pereira 2011 i 2012).

Per una banda, a l'espai comprès entre els pavellons de Sant Leopold i Sant Rafael, es va excavar una sitja ibèrica amortitzada en època tardo republicana, realitzada en el terreny geològic i arrasada per la part superior, que contenia al seu rebliment molt material ceràmic de factura ibèrica i alguns materials romans.

Quatre sitges més varen ser localitzades a l'est del Pavelló de l'Administració, amb cronologies que abracen des del ibèric ple fins època iberorromana. Les sitges estaven molt arrasades.

D'altra banda es van documentar algunes estructures amortitzades amb la construcció de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, que semblen formar part del conjunt d'estructures documentades en anteriors controls arqueològics, possiblement formant part d'algun procés industrial dels que coneixem al segle XIX en la zona (rajoleries, prats d'indianes, etc.), com són una estructura quadrada o calaix d'una baixant en ceràmica vidriada situada entre els pavellons de Sant Manuel i Sant Salvador, possiblement relacionat amb una bassa circular revestida amb rajols vidriats, i una potent fonamentació documentada a prop del carrer Sant Antoni Maria i Claret.

- Entre els mesos de juny i juliol de 2012 els arqueòlegs Pere Lluís Artigues i Conesa i Conxita Ferrer Álvarez (CODEX) varen realitzar el seguiment arqueològic (codi: 040/12) de les obres de rehabilitació i adequació de l'interior del pavelló Sant Leopold del recinte històric de l'hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Aquesta intervenció va permetre documentar serveis contemporanis i un tram de claveguera anterior a la construcció de l'Hospital. (Artigues i Ferrer 2012).

Val a dir que al llarg de l'any 2010 i 2012, s'han efectuat diversos controls amb resultats negatius en diferents pavellons i àrees del recinte de l'Hospital.

3.3. Evolució històrica de l'Hospital de Sant Pau

L'actual complex hospitalari de la Santa Creu i Sant Pau, és hereu d'una institució i uns complexos hospitalaris que tenen el seu origen en la Barcelona baix medieval. La institució es funda al 1401 i implica la intervenció dels diferents estaments del Principat, que uneixen esforços per dotar a la Ciutat d'una infraestructura hospitalària unitària. La creació d'una institució com l'Hospital General de la Santa Creu és un fet cabdal dintre de la història de la Ciutat, al que cal sumar-hi la seva llarga vida al servei dels barcelonins, amb 600 anys de servei. A més els dos conjunts constructius que han albergat la institució, l'Hospital de la Santa Creu (carrer Hospital) i l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Carrer Sant Antoni M. Claret) tenen una gran rellevància constructiva, dintre dels seus respectius estils arquitectònics.

El conjunt d'edificis de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau respon a un projecte de Lluís Domènech i Montaner de l'any 1901 i està declarat Monument Històric-Artístic d'interès Nacional, Cat. A, cap.I, R.D 1719/1978 19-5, BOE 18-7-1978, inclòs al Catàleg del Patrimoni Arquitectònic Històric-Artístic de la Ciutat de Barcelona (fitxa

núm.716). Va ser declarat “Patrimoni de la Humanitat” per la UNESCO en la reunió del dia 4 de desembre de 1997 i també està inclòs al Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic i Catàleg del Districte 7; núm. d'element 110. El recinte històric està protegit pel Pla Especial d'Ordenació de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, aprovat el 18 de setembre de 1996.

Per tant, la institució de l'Hospital de la Santa Creu conjuga al seu sí un gran valor patrimonial, històric i etnogràfic.

3.3.1. L'Hospital de la Santa Creu²

A finals del segle XIV i principis del XV Barcelona compta amb diferents institucions hospitalàries de petites dimensions que han de fer front a una situació de crisi sanitària sense precedents, amb periòdics brots de pesta, com els de 1348, 1362-63, 1371 i el 1396, que delmen la població de la ciutat, al marge de les cícliques crisis de subsistència.

Es necessari un replantejament global dels serveis sanitaris a Barcelona, tant a nivell financer, com a nivell assistencial i mèdic. Cal crear una institució potent i unitària, que permeti aglutinar tots els recursos econòmics i humans, generant una infraestructura més adient a les necessitats de la Ciutat. Aquesta entitat, que es funda l'any 1401, serà pionera a tot Europa i rep el nom de l'Hospital General de la Santa Creu.

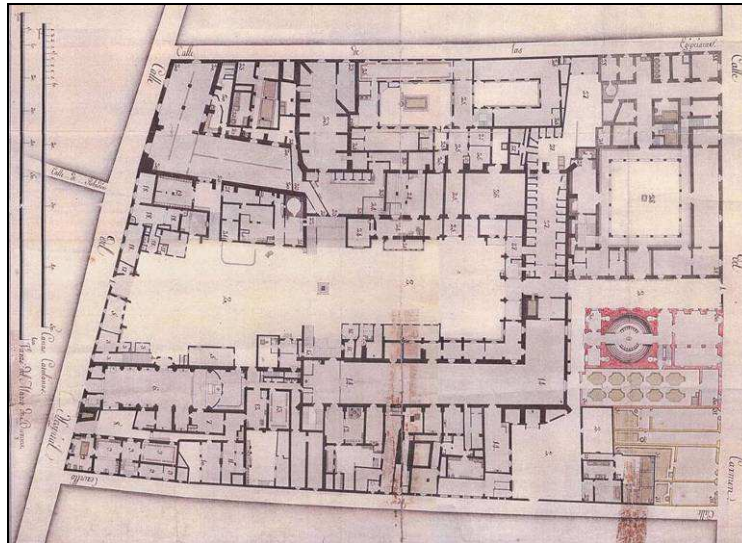
La voluntat d'aglutinar els principals hospitals de la Ciutat surt del Consell de Cent (1 de febrer de 1401), que es reuneix amb les institucions eclesiàstiques, Bisbat i Capítol de la Catedral, que tenen entitats hospitalàries dependents. De les reunions

² La informació que apareix en aquest apartat s'ha extret dels llibres: RIU I RIU, Manuel, et Alii. 2001; RIPOLL, Eduard et alii. 1965; VILLARRUBIAS, Felio A. 1969.

sortirà l'acord d'ajuntar quatre institucions hospitalàries, dues administrades pel Consell de Cent, l'Hospital d'en Mancús i l'Hospital de Pere Desvilar; i dues administrades pel Capítol Catedralici i pel bisbat, l'Hospital d'en Canonge Vilar i l'Hospital d'en Colom. Aquestes entitats passaran a constituir l'Hospital General de la Santa Creu, que s'ubicarà als terrenys d'un d'aquests hospitals, el del Canonge Colom. Al darrer moment, també s'incorporen uns altres dos hospitals dependents de les autoritats eclesiàstiques, l'Hospital de Santa Eulàlia del Camp i l'Hospital d'en Messells, tot i que aquest darrer, de leprosos, romandrà físicament separat.

La necessitat que té la Ciutat d'aquest Hospital fa que rebi el suport dels poders civils i religiosos de Barcelona, als que cal sumar-hi el del monarca Martí l'Humà, que dóna 10.000 sous en metàl·lic i cedeix la pedra i la sorra que té reunida en les Drassanes per a la construcció d'un nou Palau Reial. El Papa Benet XIII també recolzarà posteriorment aquesta unió, ratificant els acords presos pel Bisbat de Barcelona i el Capítol Catedralici amb la Butlla del 5 de setembre de 1401, en la que beneeix i dóna privilegis a la nova institució.

L'acte fundacional on es col·loquen les quatre primeres pedres es realitza el 17 d'abril de 1401. La construcció projectada a principis del segle XV és un edifici d'estil gòtic que segueix la tradició de les grans construccions hospitalàries medievals. Està format per tres cossos de dues crugies i de grans dimensions, que formen una planta amb forma de "U", al voltant d'un pati claustral. Cadascun dels cossos està dividit en dues plantes: la baixa, amb voltes de creueria i la superior amb arcs diafragmàtics i embigat de fusta a dues aigües.

Plànol de la planta baixa del conjunt d'instal·lacions que conformen l'Hospital General de la Santa Creu l'any 1804, realitzat pel mestre de cases Francesc Renart i Closes. (Copia cedida per l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya).

Aquest complex sempre estarà en constant transformació, ja que es va adaptant, dintre de les seves possibilitats, a les noves necessitats sanitàries de la Ciutat, tant en l'increment del número de pacients, com en les progressives especialitzacions mèdiques. Tot i que la institució no parará de créixer al llarg dels segles aixecant-se noves edificacions, a finals del segle XVIII, es pot considerar que l'Hospital es troba totalment superat. Barcelona ha passat de la recessió i l'estancament de finals de l'Edat Mitjana i els començaments de l'Edat Moderna, a l'expansió demogràfica i econòmica del segle XVIII.

Durant el segle XIX el procés de deteriorament de les instal·lacions continua de forma inexorable, amb unes xifres de malalts superiors a la capacitat de la institució i unes condicions higièniques inferiors a les que es demanden als hospitals en aquest període. La situació es tal que el Consistori Municipal, l'any 1847, decideix encarregar una Comissió Facultativa Inspectora per a que realitzi un informe sobre la situació higienico-sanitària de l'hospital i faci una proposta de reformes necessàries per al sanejament del complex. Aquesta comissió dictamina la necessitat de segregar algunes seccions de la institució com el manicomi i la casa de maternitat i

d'enderrocar els edificis de l'Hospital i construir un nou recinte a les afores de la ciutat.

Si en la segona meitat del segle XIX no s'enderroca l'Hospital es degut a la falta de recursos de l'Ajuntament, que impedeix la construcció d'un de nou. Aquesta mateixa falta de diners de les institucions municipals obliga a l'Hospital a buscar fórmules per poder incrementar els ingressos, llogant per exemple, les estàncies de les plantes baixes que donen al carrer Cervelló i Hospital per a locals comercials.

Imatge extreta del llibre *El Hospital de la Santa Creu i Sant Pau 1401-2001* i que fa referència a l'evolució de la xarxa hospitalària a Barcelona.

3.3.2. L'Hospital de Sant Pau

La construcció de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau està relacionada amb la confluència de dos voluntats que ajunten esforços per a portar a terme un projecte comú. D'una banda hi ha la voluntat dels administradors de l'Hospital de la Santa Creu, que regeixen una institució carregada de deutes i amb unes instal·lacions obsoletes. De l'altra, els marmessors del llegat del banquer Pau Gil i Serra, que tenen com a consigna el fundar un Hospital amb el llegat d'aquest banquer.

En el testament del banquer Pau Gil s'estipula que la meitat dels diners estrets de la venda de la seva Banca de París, haurien d'anar destinats a la construcció d'un hospital a la ciutat de Barcelona, que una vegada realitzat, seria entregat a la municipalitat. En el testament, entre altres condicions, s'estipula que ha d'haver-hi un concurs i que el projecte guanyador ha de complir amb totes les novetats sanitàries que s'estan plantejant als grans hospitals europeus.

Els marmessors compren uns primers terrenys a Sarrià i fan un concurs que guanya Domènech i Estapà, tot i que el projecte és rebutjat per la comissió mèdica que ha d'avaluar la idoneïtat de la futura edificació. És en aquest moment quan s'incorpora al projecte la Junta Administrativa de l'Hospital de la Santa Creu, concebent ambdues parts un pla unitari per a la construcció dels hospitals de Sant Pau i la Santa Creu.

Els marmessors compren uns terrenys al costats dels que ja posseïa la junta de l'Hospital de la Santa Creu a la zona alta de la Ciutat. El nou projecte s'encarrega a l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, que ja treballava amb l'Hospital General de la Santa Creu i era un home de gran prestigi. De totes formes, hi ha una gran controvèrsia pública amb comentaris als diaris de l'època, ja que el nou projecte no surt a concurs i es dóna a dit.

El projecte constructiu plantejarà l'aixecament d'un nou recinte fora de la Ciutat, amb les noves disposicions de salubritat que es van imposant en aquesta època als hospitals de les principals metròpolis d'Europa. Tot i que es planteja com un únic complex hospitalari, a la memòria del projecte presentada per Domènech i Montaner es parla de l'existència de dos hospitals al complex, el de Sant Pau, amb 36.000m² i el de la Santa Creu amb 88.900 m².

El projecte inicial dels dos hospitals compta amb la presència de 48 pavellons independents connectats per galeries subterrànies, dels que finalment solament se

n'arriben a construir 27. Les obres comencen al 1901 i es prolongaran fins l'any 1930. Durant aquest temps, a mesura que es van construir pavellons del nou complex hospitalari, es van traslladant els malalts de l'antic Hospital General de la Santa Creu, que encara continuarà funcionant fins al 1928.

El nou Hospital de la Santa Creu i Sant Pau dona continuïtat a la institució hospitalària creada el 1401, tot i que en una nova ubicació. Els avanços mèdics del segle XX faran que aquestes edificacions tornin a quedar obsoletes i massificades, de forma que l'any 1999 s'aprova el projecte de construcció d'un tercer complex hospitalari.

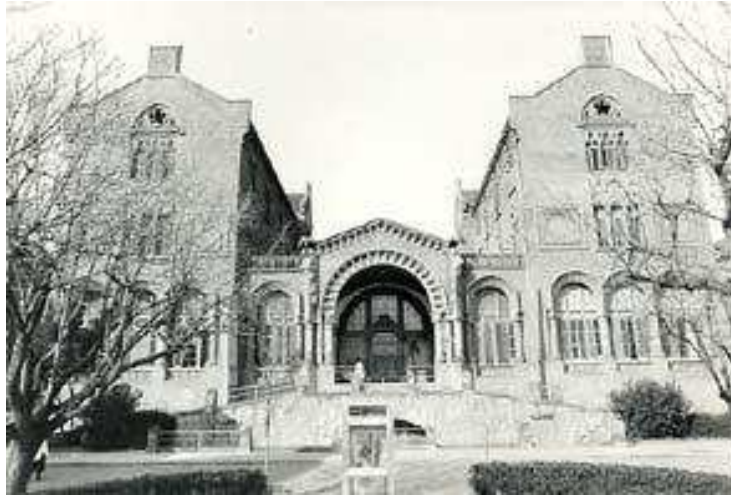
Aquest tercer complex implica la construcció d'uns nous edificis a l'extrem NE dels terrenys de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. El nou hospital es construeix entre 1999 i 2009 i en l'actualitat ja està en funcionament.

3.3.3. Pavelló de Toxicomanies³

Aquest pavelló correspon a l'ala est del Pavelló Central o Pavelló del Convent.

Aquesta gran construcció rep justament aquest nom pel seu emplaçament, al bell mig del quadrat que conformen els terrenys del recinte hospitalari. Construït entre el 1922 i el 1930, es tracta en el fons de tres cossos o pavellons connectats entre sí, destinats a albergar el convent de les germanes hospitalàries i les dependències dels serveis de cuina i farmàcia de tot l'Hospital.

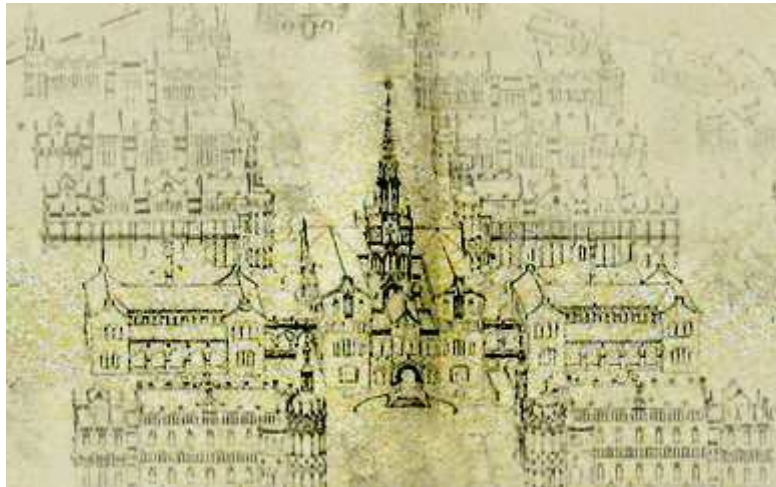
³ Informació extreta de <http://desantacreuasantpau.blogspot.com.es/>

Façana del cos principal del Pavelló Central

Aquest, com tots els pavellons posteriors, s'edificà ja en la segona fase de construcció de l'Hospital, a càrrec de l'Administració de Santa Creu un cop liquidat el llegat de Pau Gil. Aquesta fase es caracteritzà per una important reducció pressupostària, que condicionà molt el futur desenvolupament del projecte. Així, Pere Domènech i Roura, que havia substituït el seu pare Lluís Domènech i Montaner com a arquitecte del projecte, es va veure obligat a adoptar un estil més auster i a prescindir dels elements decoratius característics del modernisme. El resultat fou un estil que adoptava les formes i els materials propis del modernisme, però obviant altres elements decoratius que també li eren típics, com ara ceràmiques, forjats o escultures, i que hom ha denominat *eclèctic*.

A l'hora de traçar aquest pavelló, Domènech i Roura va partir del disseny del seu pare, que en el projecte original de l'Hospital ja contemplava la presència d'un pavelló central per a albergar el convent, les cuines i la farmàcia. El pavelló que havia projectat Domènech i Montaner, molt ambiciós, consistia en un cos principal flanquejat per dos cossos laterals, als quals s'unia per mitjà de dos ponts elevats per a no interrompre la circulació de l'Avinguda Central a través del pavelló, el més gran de tot el recinte.

El Pavelló Central: detall d'un primer esbós del recinte hospitalari projectat per Domènech i Montaner.

El cos principal d'aquest pavelló s'articulava al voltant d'un pati, al qual s'accedia directament des de l'entrada principal a través d'un pòrtic. Envoltant el pati es trobaven les dependències del convent, entre les quals destacava especialment la capella situada al fons, a l'ala nord. La capella, de tres naus i tan ampla com el pati, projectava la seva capçalera més enllà de la façana nord, i el peu de la nau quedava culminat per una gran torre amb agulla que arrencava del mateix pati i, rematada per una gran creu, havia de fer la rèplica a la torre del rellotge del Pavelló de l'Administració, situada a l'extrem oposat de l'Avinguda Central.

Els cossos laterals a llevant (que és el que hem realitzat els treballs arqueològics) i a ponent estaven destinats respectivament a les cuines i la farmàcia, i com ja hem dit, es connectaven amb el convent per mitjà de sengles ponts coberts. Aquests dos cossos eren en tot simètrics, excepte pel desnivell del terreny que feia que la planta baixa de l'ala de ponent quedés gairebé completament sota el nivell del terra. Aquesta circumstància es resolia amb un fossat per a permetre-hi la ventilació i l'entrada de llum natural, solució anàloga a la dels pavellons d'un pis i una sala de l'ala oest. Interiorment, s'organitzaven al voltant d'un ampli espai central envoltat de galeries, destinat a les cuines un i a la preparació farmacològica l'altre. A més, cada

ala comptava per al seu funcionament amb els seus propis forns, situats a la part posterior, i dels quals destacava la seva xemeneia.

El projecte de Domènech i Montaner no s'arribà a materialitzar mai.

Quan Pere Domènech i Roura es féu càrrec de les obres, va adaptar i modificar el projecte del seu pare tot ajustant-se a la pobra situació econòmica que condicionava la nova fase constructiva, com també faria en altres edificacions del recinte, com ara l'Església. Pel seu projecte de Pavelló Central mantingué la volumetria i disposició generals, i fins i tot engrandí lleugerament els cossos laterals de cuina i farmàcia, però prescindí de la major part de la decoració i en general rebaixà la monumentalitat de l'edifici. Així, la capella es veié perceptiblement reduïda (passà a tenir una sola nau, menor altura i una capçalera menys prominent), desaparegué la torre central i l'agulla amb la creu que la rematava, i els cossos laterals hagueren de prescindir dels forns, entre d'altres. Però l'aspecte final del pavelló també es veié condicionat per una aguda manca de recursos, que n'obligà la construcció per parts a mesura que es podia disposar de diners, i la seva conclusió a corre-cuita i gairebé per desistiment; cosa que encara es pot apreciar en la forma curiosa com es completà el pont de ponent, amb una teuladeta cobrint l'arc que hauria sostingut el pas a l'ala de farmàcia, que no s'arribà a fer. Un altre dels seus elements més curiosos també li arribà per un fet circumstancial: l'obertura de la Via Laietana.

El 1889 s'havia aprovat la reforma urbanística per a l'obertura de la Via Laietana, que suposava l'enderroc de tots els immobles situats al llarg del seu traçat. Els enderrocs començaren el 1908, i el 1909 li arribà el torn a l'església de Santa Marta. Aquesta església i l'hospital que tenia annex eren els successors de l'antic Hospital de Santa Marta o Hospital de Pere Desvilar, que estava situat des del s. XIV als terrenys de la Ciutadella i que el 1716 fou enderrocat per a fer lloc a aquesta fortalesa. El 1734 l'Ajuntament, com a titular d'aquell l'hospital, adquirí uns terrenys al barri de Sant Pere on es reconstruí l'hospital i l'església, de la qual destacava la

seva façana barroca, projectada per Miquel Bover i esculpida per Carles Grau entre 1737 i 1747. Un segle més tard, el 1841, l'Ajuntament cedia tots els béns del centre a l'Hospital de la Santa Creu, per la qual cosa aquest es veié plenament facultat per a sol·licitar a l'Ajuntament la conservació de la façana de l'església. L'Ajuntament s'hi mostrà d'acord a condició que la façana s'instal·lés al recinte hospitalari modernista que ja s'estava construint; i així, en el moment de l'enderroc aquesta es desmontà curosament i es traslladà als terrenys de l'Hospital, on més tard s'adossaria a la façana lateral de l'ala de cuina del Pavelló Central, per la qual cosa calgué trencar la simetria amb l'ala de farmàcia per a adaptar-l'hi.

Vista de l'església de Santa Marta en el seu emplaçament original i en el seu emplaçament actual al lateral de l'ala de cuina

El Pavelló Central, que albergava els serveis comuns de cuina i de farmàcia, es projectà per a ocupar l'espai central del recinte hospitalari, però l'empenta constructiva inicial de l'Hospital anà decaient amb el temps, i en l'espai al nord d'aquest pavelló s'hi edificaren només alguns pavellons, en moments força posteriors i sense seguir el projecte originari. L'activitat hospitalària, per tant, es concentrà als pavellons de l'Avinguda Central, i entre aquesta i la Casa de Convalescència. A la dècada dels 1960 hi hagué fins i tot un projecte que proposava enderrocar el Pavelló

Central i erigir-hi en el seu lloc un modern edifici hospitalari. Per sort, el projecte no prosperà, i trenta anys més tard es decidí construir el Nou Hospital (inaugurat el 2009) ocupant els terrenys situats més enllà del pavelló, cosa que ha permès conservar-lo.

4. METODOLOGIA

El projecte d'intervenció arqueològica preveia el control arqueològic dels rebaixos de terres al voltant de dos pilars ceràmics per posteriorment realitzar el seu estintolament i substituir-los per dos nous pilars metàl·lics.

Els rebaixos de terres es van realitzar de forma mecànica mitjançant una BOBCAT.

Les estructures que s'han trobat han estat enregistrades segons el mètode proposat per E.C. Harris i A. Carandini, a partir de la identificació de les diferents Unitats Estratigràfiques i la seva documentació gràfica.

Pel que fa a la documentació fotogràfica s'ha utilitzat el format digital.

El registre planimètric ha consistit en la realització d'una planta de situació del pavelló de Toxicomanies a escala 1:2000, una planta de la situació dels pilars dins l'edifici a escala 1:150 i dues de les restes, una a escala 1:20 i una altra a escala 1:50. Els plànols han estat elaborats partir de les dades obtingudes durant el treball de camp, de les planimetries aportades per l'empresa Novantia i per planimetria obtinguda de l'ICC.

La intervenció té el codi 005/13.

5. RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ

Tal com ja ha quedat especificat en altres apartats, la intervenció arqueològica en el pavelló de Toxicomanies ve motivada pel "*Projecte d'estintolament de pilars d'obra de fàbrica en l'antic Pavelló del Convent, actual Pavelló de Toxicomanies del recinte històric de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau.*". El projecte contemplava el rebaix de les terres del voltant de dos pilars per a la instal·lació d'un encamisat a la pilastra de fonamentació.

Vista d'un dels pilars del pavelló i capitells de dos dels pilars amb les voltades del sostre

La intervenció va consistir en l'excavació de dos quadrats de 3,5 metres de costat i una fondària d'1,5 metres al voltant de cadascun dels pilars de manera que aquests quedaven situats a la part central del rebaix. Així mateix, també es va obrir una petita rasa de 3 metres de llargada, 1 metre d'amplada i 2,30 metres de fondària en l'extrem nord-oest del rebaix del **Pilar 2**. L'objectiu d'aquesta rasa era intentar

detectar si existia en aquest punt algun element o estructura, ja que quan es va realitzar el micro-pilotatge en aquest indret, es va detectar en el subsòl una resistència no esperada a 2,50 metres per sota del paviment actual de pavelló.

El seguiment arqueològic d'aquests rebaixos ha permès identificar diferents elements associats a les pilastres de fonamentació corresponents al sistema de fonamentació dels propis pilars. Tots aquests elements són coetanis i per tant construïts en el mateix moment. També s'ha pogut intuir la presència d'una possible fonamentació de la qual no podem confirmar si correspon l'Hospital o a una construcció anterior.

A continuació passem a presentar els resultats obtinguts del seguiment arqueològic del rebaix al voltant de cadascun dels pilars.

Pilar 1

Els treballs de seguiment de l'obertura del sondeig del **Pilar 1** ha permès observar com aquesta zona ha estat molt tocada i remoguda per la col·locació de serveis contemporanis posteriors a la construcció del pavelló que ens ocupa. Aquests serveis corresponen a col·lectors de formigó i diferents canonades i tubs.

Pel que fa a elements constructius del pavelló, podem dir que s'ha pogut documentar el sistema de fonamentació del pilar afectat per l'estintolament.

En primer lloc, es documenta la base del pilar (UE 101), de planta circular amb un diàmetre de 0,75 metres i feta de pedra. Aquesta base recolza directament sobre un pilar quadrat (UE 102) de 0,75 metres de costat construït amb maons plans lligats amb morter. Aquest pilar correspon a la fonamentació directa de la columna afectada. En el costat sud del pilar de fonamentació 102 arrenca una riostra (UE 103) amb orientació nord-sud i una amplada de 0,45 metres. Aquest element és

construït amb maó pla en la seva part superior, mentre que la part inferior és fet de pedra. La funció d'aquesta riostra és la de lligar aquest pilar amb un altre que es situa al sud del que ens ocupa. En els costats nord i oest del pilar de fonamentació 102, es documenten dos arrencaments d'arcs (UE 104 i 105) Aquests tenen una amplada de 0,75 metres i es documenten a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 102 i la riostra 103. Són fets de maons plans lligats amb morter i arrenquen directament del pilar de fonamentació 102. Sembla lògic pensar que, potser aquests elements serien arcs de descàrrega que formarien part del sistema de fonamentació del pavelló que s'articulava per mitjà de la connexió entre pilars.

A causa que només s'ha aprofundit 1,50 metres en el terreny, no hem pogut arribar a documentar l'alçada de les estructures documentades i per tant veure-les del tot senceres.

Vista de les estructures documentades en el Sondeig 1

A continuació passem a descriure les Unitats Estratigràfiques documentades en aquest sondeig:

UE 101: Base del pilar. És feta de pedra, de planta circular i amb un diàmetre de 0,75 metres. Recolza en el pilar de fonamentació 102.

UE 102: Pilar de fonamentació. Es construït amb maons plans lligats amb morter. Presenta una planta quadrada de 0,75 metres de costat. Aquest pilar correspon a la

fonamentació directa de la columna afectada per l'estintolament. Se li recolza la base de pilar 101.

UE 103: Riostra. Té una orientació nord-sud i una amplada de 0,45 metres. Aquest element és construït amb maó pla en la seva part superior, mentre que la part inferior és fet de pedra. La funció d'aquesta riostra és la de lligar aquest pilar amb un altre que es situa al sud del que ens ocupa. Aquesta riostra es troba lligada amb 102.

UE 104: Arc de descàrrega. Té una amplada de 0,75 metres i es documenta a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 102 i la riostra 103. És fet de maons plans lligats amb morter i arrenca directament del costat oest del pilar de fonamentació 102. Aquest arc en troba lligat amb 102.

UE 105: Arc de descàrrega. Té una amplada de 0,75 metres i es documenta a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 102 i la riostra 103. És fet de maons plans lligats amb morter i arrenca directament del costat nord del pilar de fonamentació 102. Aquest arc en troba lligat amb 102.

Pilar 2

Els treballs de seguiment de l'obertura del sondeig del **Pilar 2** ha permès observar també com aquesta zona ha estat molt tocada i remoguda per la col·locació de serveis contemporanis posteriors a la construcció del pavelló que ens ocupa. Aquests serveis corresponen a col·lectors de formigó i diferents canonades i tubs. També s'ha pogut localitzar una fonamentació de formigó d'un embà fet de maons molt recentment per realitzar una compartimentació interna del pavelló.

Pel que fa a elements constructius del pavelló, podem dir que s'ha pogut documentar el sistema de fonamentació del pilar afectat per l'estintolament.

En primer lloc, es documenta la base del pilar (UE 201), de planta circular amb un diàmetre de 0,75 metres i feta de pedra. Aquesta base recolza directament sobre un pilar quadrat (UE 202) de 0,75 metres de costat construït amb maons plans lligats amb morter. Aquest pilar correspon a la fonamentació directa de la columna afectada. En el costat sud del pilar de fonamentació 102 arrenca una riostra (UE 203) amb orientació nord-sud i una amplada de 0,45 metres. Aquest element és construït amb maó pla en la seva part superior, mentre que la part inferior és fet de pedra. La funció d'aquesta riostra és la de lligar aquest pilar amb un altre que es situa al sud del que ens ocupa. En els costats est i oest del pilar de fonamentació 202, es documenten dos arrencaments d'arcs (UE 204 i 205) Aquests tenen una amplada de 0,75 metres i es documenten a 1,10 metres per sota de l'inici del pilar de fonamentació 202 i la riostra 203. Són fets de maons plans lligats amb morter i arrenquen directament del pilar de fonamentació 102. Igual que en el cas anterior, sembla lògic pensar que, potser aquests elements serien arcs de descàrrega que formarien part del sistema de fonamentació del pavelló que s'articulava per mitjà de la connexió entre pilars.

A causa que només s'ha aprofundit 1,50 metres en el terreny, no hem pogut arribar a documentar l'alçada de les estructures documentades i per tant veure-les del tot senceres.

Con ja s'ha anat comentant, en l'extrem nord-oest del rebaix d'aquest pilar es va realitzar una rasa de comprovació per les raons ja citades. Aquesta rasa va permetre detectar part del que sembla una fonamentació feta de pedres petites lligades amb morter de calç (UE 206). A causa de la perillositat d'accedir a l'interior de la rasa, aquest element es va netejar de forma molt ràpida, es va situar i fotografiar. Així mateix, en aquest punt també es va detectar una crosta calcària típica dels terrenys geològics d'aquesta zona (tortorà). Vistos els resultats de la rasa de comprovació, direcció d'obra va decidir tapar la rasa sense fer cap altra actuació.

Vista de les estructures documentades en el Sondeig 2

A continuació passem a descriure les Unitats Estratigràfiques documentades en aquest sondeig:

UE 201: Base del pilar. És feta de pedra, de planta circular i amb un diàmetre de 0,75 metres. Recolza en el pilar de fonamentació 202.

UE 202: Pilar de fonamentació. Es construït amb maons plans lligats amb morter. Presenta una planta quadrada de 0,75 metres de costat. Aquest pilar correspon a la fonamentació directa de la columna afectada per l'estintolament. Se li recolza la base de pilar 201.

UE 203: Riosta. Té una orientació nord-sud i una amplada de 0,45 metres. Aquest element és construït amb maó pla en la seva part superior, mentre que la part inferior és fet de pedra. La funció d'aquesta riostra és la de lligar aquest pilar amb un

altre que es situa al sud del que ens ocupa. Aquesta riostra es troba lligada amb 202.

UE 204: Arc de descàrrega. Té una amplada de 0,75 metres i es documenta a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 202 i la riostra 203. És fet de maons plans lligats amb morter i arrenca directament del costat oest del pilar de fonamentació 202. Aquest arc en troba lligat amb 202.

UE 205: Arc de descàrrega. Té una amplada de 0,75 metres i es documenta a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 202 i la riostra 203. És fet de maons plans lligats amb morter i arrenca directament del costat est del pilar de fonamentació 202. Aquest arc en troba lligat amb 202.

UE 206: Possible fonamentació realitzada de pedres i mortet de calç. Presenta una orientació nord-sud. Desconeixem les mesures i la seva funcionalitat.

Un cop exposats els resultats obtinguts del seguiment dels rebaixos al voltant dels dos pilars, podem dir que s'ha pogut documentar el sistema de fonamentació dels pilars format per riestres i arcs de descàrrega que aniria lligant un entramat entre els diferents pilars que conformen aquest pavelló.

5. CONCLUSIONS

Un cop exposats els resultats obtinguts del seguiment arqueològic dels rebaixos al voltant dels dos pilars afectats pel *Projecte d'estintolament de pilars d'obra de fàbrica en l'antic Pavelló del Convent, actual Pavelló de Toxicomanies del recinte històric de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau*, podem dir que s'ha pogut documentar parcialment el sistema de fonamentació d'aquests elements, i per tant del Pavelló de Toxicomanies. Aquest sistema de fonamentació és compost per riostres i arcs de descàrrega que aniria lligant un entramat entre els diferents pilars que conformen aquest pavelló.

També s'ha pogut documentar parcialment una fonamentació feta de pedres i morter de calç, de la qual no podem assegurar que formi part de la fonamentació del pavelló o d'una construcció anterior.

Les riostres i els arcs de descàrrega documentats en els sondejos quedaven directament afectats pel projecte d'estintolament. És per aquest motiu, que a instàncies del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya i del Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de Barcelona es va procedir al seu desmuntatge.

BIBLIOGRAFIA

ARTIGUES I CONESA, Pere Lluís; FERRER ÀLVAREZ, Conxita (2012): *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Sant Antoni M Claret, 167-171 / carrer de Sant Quintí, 55-95 / carrer del Mas Casanovas, 70-90 / carrer de Cartagena, 334-372. Pavelló de Sant Leopold. Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. (Barcelona, Barcelonès) Octubre 2010- maig 2011. Codi: 040/12. Inèdit.*

BELTRAN DE HEREDIA BERCERO, Julia. et Alii (2001). *De Barcino a Barcinona (siglos I-VII): Los restos arqueológicos de la plaza del Rey de Barcelona*. MHCB. Barcelona. pàg.22-43.

COLOMINES ROCA, Josep (1936): Fons de les cabanes de can Casanoves. Barcelona, a Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans MCMXXII-XXXI, pàg. 12-14.

FULLANA I LLOMPART, Miquel (2005): *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció*. 8^{ena} edició. Ed. Moll. Mallorca.

GARRIGA I ROCA, Miquel (1862): *Parcel·lari de Barcelona*. Plànol 0056. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. 0056

GRANADOS, Josep Oriol i MUÑOZ, J. A. (1993): Can Casanoves, a Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana – Antiguitat Tardana. Campanyes 1982-1989, Col·lecció d'anuaris d'intervencions arqueològiques a Catalunya 1, Servei d'Arqueologia - Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, pàg. 106-107.

MARTORELL I CODINA, J.M. (1984). *Estudi de reestructuració de l'Antic Hospital de Sant Pau i Santa Creu*. Barcelona.

MARTORELL, V.; FLORENSA, A.; MARTORELL, V. (1970). *Historia del Urbanismo en Barcelona: del plan Cerdà al área metropolitana*. Edit. Labor. Barcelona. Pàg 15-23; 75-101.

MONLEÓN I ESTERLI, A.; REYES I BELLMUNT, T. (1992): *Memòria del seguiment arqueològic al Turó de la Rovira: Barcelona (Barcelonès)*. (inèdit).

PEREIRA HERNÁNDEZ, Isabel (2011): Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, a *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2010*, Museu d'Història de Barcelona, Barcelona, pàg. 99.

PEREIRA HERNÁNDEZ, Isabel (2012): *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. (Barcelona, Barcelonès) Octubre 2010- maig 2011. Codi: 087/10*. Arxiu Departament de Cultura.

RIPOLL I PERELLÓ, E., UDINA F.. ET ALII (1971): *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau: L'Hospital de Barcelona*. Ed. Gustau Gili, S.A. Barcelona. Pàg 17-63.

RIU I RIU, M. ET ALII. (2001): *El Hospital de la Santa Ceu i Sant Pau 1401-2001*. Ed. Lunweg. Barcelona. Pàg 9-28.

VÁZQUEZ ÁVAREZ, Daniel (2010a): *Informe de la intervenció arqueològica preventiva a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (Barcelona, Barcelonès). Setembre - Desembre 2009. Codi MUHBA 097/09*, CODEX Arqueologia i Patrimoni, Barcelona (inèdit).

VÁZQUEZ ÁVAREZ, Daniel (2010b): Pavelló de Sant Leopold i Sant Salvador. Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, a *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2009*, Museu d'Història de Barcelona, Barcelona.

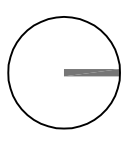
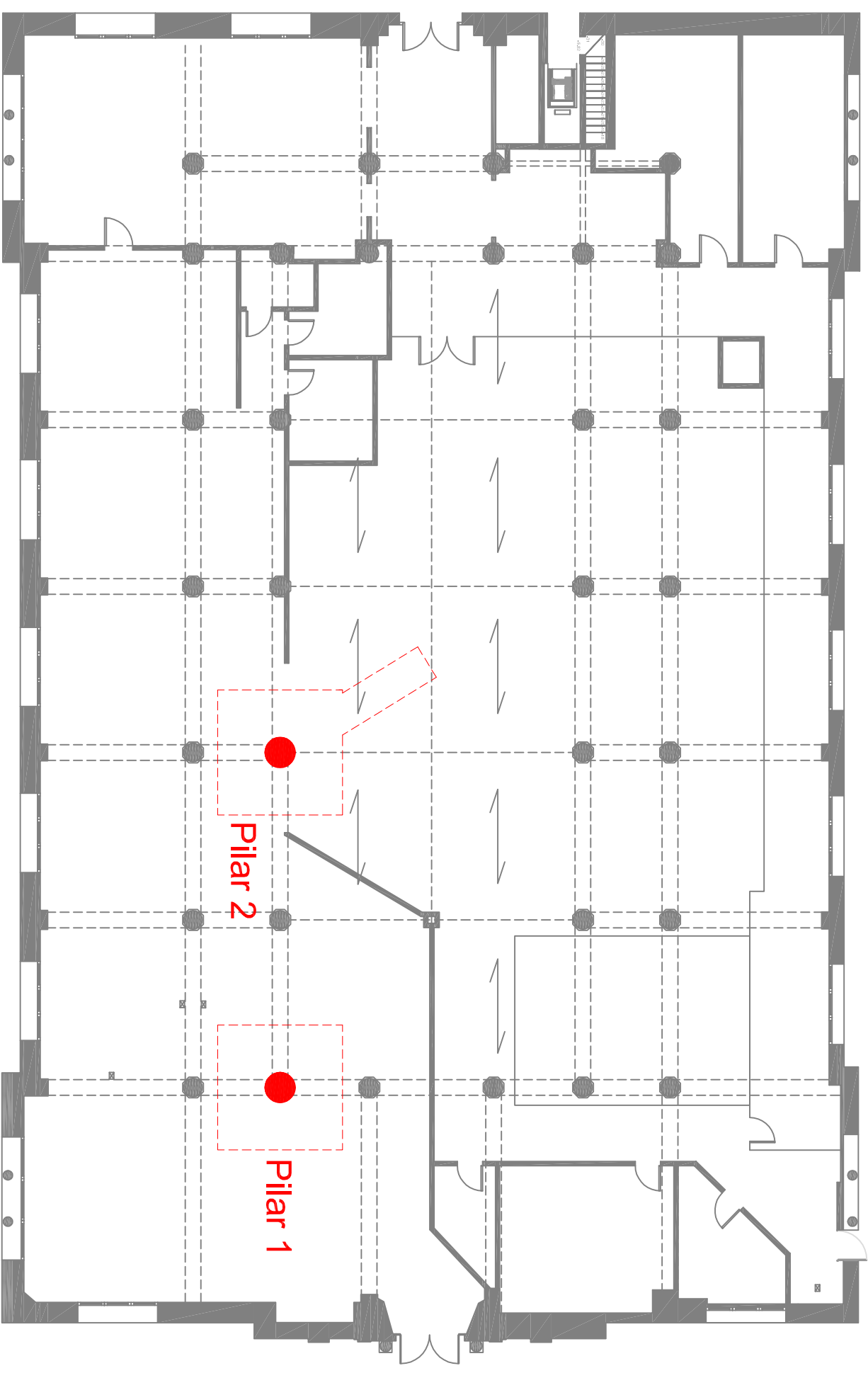
VENTAYOL, A.; PALAU, J. Y ROCA, A. (2002): "El Contexto Geotécnico de la Ciudad de Barcelona". Ingeniería del Terreno. IngeoTer 1. U.D. Proyectos. E.T.S.I. Minas. U.P.M. Madrid

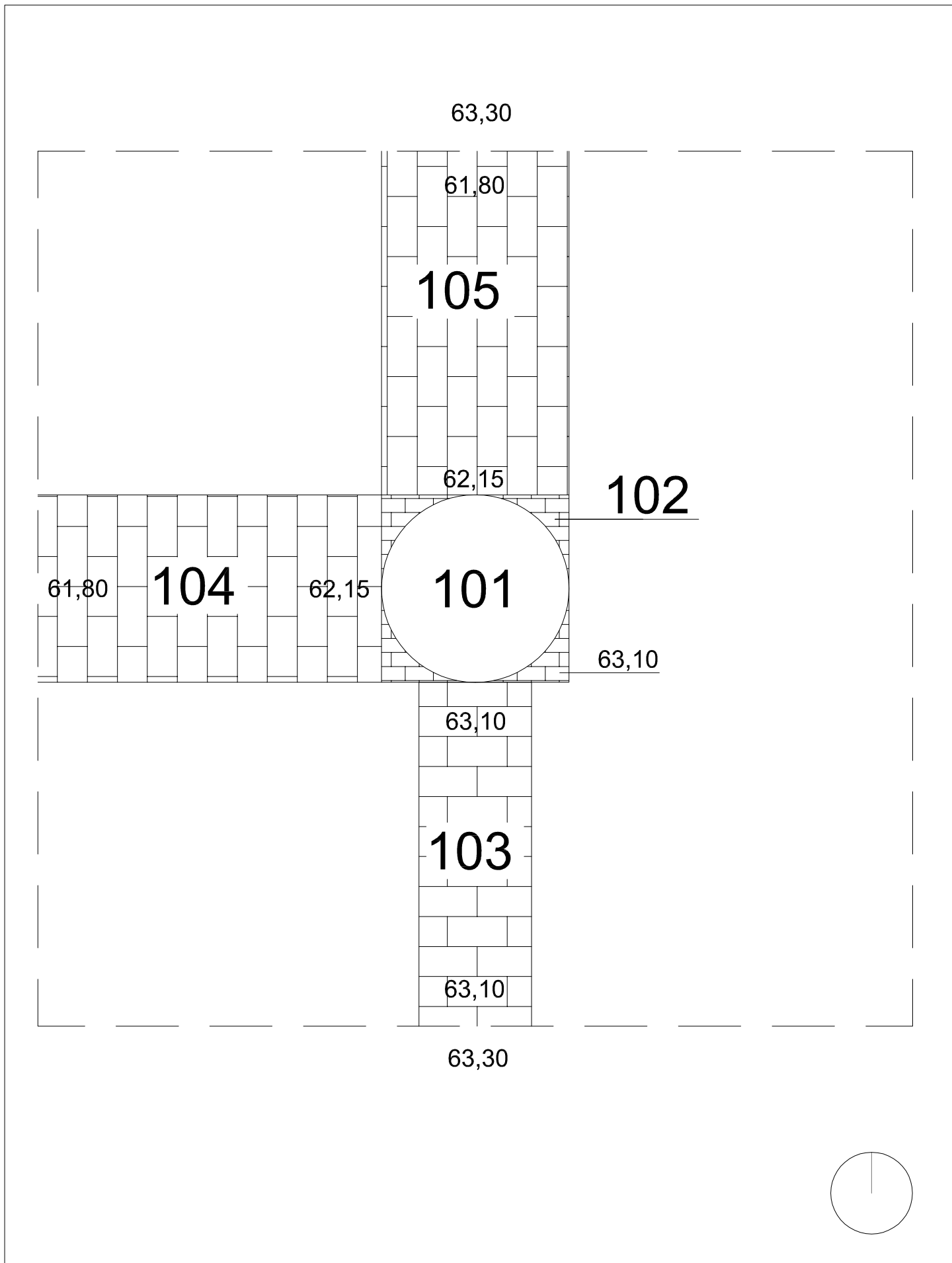
VILLARRUBIAS, Felio A. (1969): Noticia histórico-arquitectónico de los edificios del antiguo Hospital de la Santa Cruz y Casa de Convalecencia de San Pablo de la ciudad de Barcelona (1401-1928). Biblioteca Central. Diputació Provincial de Barcelona. Barcelona.

VVAA, (2007): El Carmel ignorat, Història d'un barri impossible. Ajuntament de Barcelona.

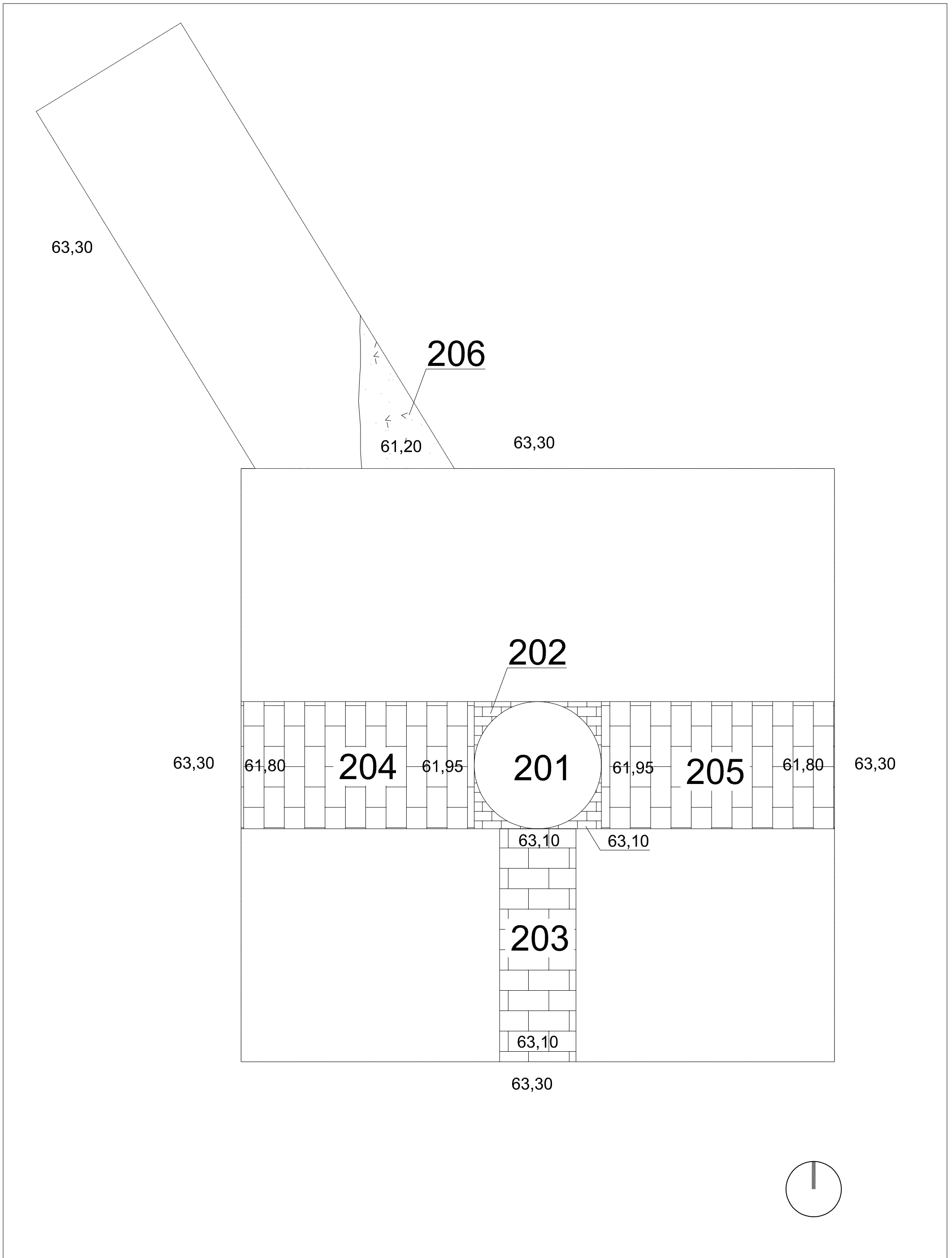
PLANIMETRIA

Núm.	Títol	UE	Escala
1	Situació del Pavelló de Toxicomanies		1/2000-s.e
2	Situació pilars dins el Pavelló de Toxicomanies		1/150
3	Planta del Sondeig 1	101 102 103 104 105	1/20
4	Planta del Sondeig 2	201 202 203 204 205 206	1/50

	CODI SERVEI ICUB 005-13	INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER DE SANT ANTONI MARIA CLARET, 167-171 / CARRER DE SANT QUINTÍ, 55-95 / CARRER DEL MAS CASANOVAS, 70-90 / CARRER DE CARTAGENA, 334-372, PAVELLÓ DE TOXICOMANIES, HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU, DISTRICTE D'HORTA - GUINARDÓ, BARCELONA		
		ESCALA 1/20 	NOM DEL PLANI: PLANTA DEL SONDEIG 1 ARQUEÒLEGS: Francesc Antequera	DATA: GENER 2013

	CODI SERVEI ICUB 005-13	INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER DE SANT ANTONI MARIA CLARET, 167-171 / CARRER DE SANT QUINTÍ, 55-95 / CARRER DEL MAS CASANOVAS, 70-90 / CARRER DE CARTAGENA, 334-372.PAVELLÓ DE TOXICOMANIES. HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU. DISTRICTE D'HORTA – GUINARDÓ. BARCELONA	NOM DEL PLÀNOL: PLANTA DEL SONDEIG 2	DATA: GENER 2013	PLÀNOL NUM. 4
	ESCALA 1/50		ARQUEÒLEGS: Francesc Antequera	BASE TOPOGRÀFICA:	

INVENTARI FOTOGRÀFIC

Num.	Sector	UE
1		
Vista de dos pilars amb els arcs del sostre de la planta baixa del pavelló.		
2		
Vista d'un pilar del pavelló.		
3		
Vista d'un pilar del pavelló.		
4	Sondeig 1	
Vista general del Sondeig 1		
5	Sondeig 1	
Vista general del Sondeig 1		
6	Sondeig 1	101 102 103
Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de la riostra 103.		
7	Sondeig 1	101 102 103
Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de la riostra 103.		
8	Sondeig 1	102 105
Vista del pilar de fonamentació 102 i de l'arc de descàrrega 105.		
9	Sondeig 1	101 102 105
Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de l'arc de descàrrega 105.		
10	Sondeig 1	101 102 105
Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de l'arc de descàrrega 105.		
11	Sondeig 1	101 102
Vista de la base 101 i del pilar de fonamentació 102.		
12	Sondeig 1	101 102
Vista de la base 101 i del pilar de fonamentació 102.		
13	Sondeig 1	101 102 103
Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de la riostra 103.		
14	Sondeig 1	101 102 103
Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de la riostra 103.		

Num.	Sector	UE	
15	Sondeig 1	101 102	Vista de la base 10 i del pilar de fonamentació 102.
16	Sondeig 1	101 102 105	Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de l'arc de descàrrega 105.
17	Sondeig 1	101 102 103	Vista de la base 101, del pilar de fonamentació 102 i de l'arc de descàrrega 105.
18	Sondeig 1	101 102	Vista de la base 101 i del pilar de fonamentació 102.
19	Sondeig 2		Vista dels treballs d'obertura del Sondeig 2.
20	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló
21	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló
22	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló
23	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló
24	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló
25	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló
26	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló
27	Sondeig 2	203	Vista de la riostra 203.
28	Sondeig 2	201 202 203	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de la fonamentació de l'embà de compartimentació del pavelló

Num.	Sector	UE	
29	Sondeig 2	201 202 203 205	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de l'arc de descàrrega 205.
30	Sondeig 2	201 202 203 204 205	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i dels arcs de descàrrega 204 i 205.
31	Sondeig 2	201 202 203 205	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de l'arc de descàrrega 205.
32	Sondeig 2	201 202 203 204	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de l'arc de descàrrega 204.
33	Sondeig 2	201 202 203 204 205	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i dels arcs de descàrrega 204 i 205.
34	Sondeig 2	201 202 203 205	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de l'arc de descàrrega 205.
35	Sondeig 2	201 202 203 205	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de l'arc de descàrrega 205.
36	Sondeig 2	201 202 203 204 205	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i dels arcs de descàrrega 204 i 205.
37	Sondeig 2	201 202 203 204	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de l'arc de descàrrega 204.
38	Sondeig 2	201 202 203 204	Vista de la base 201, del pilar de fonamentació 202, de la riostra 203 i de l'arc de descàrrega 204.
39	Sondeig 2		Vista de la BOBCAT picant el paviment.
40	Sondeig 2	206	Vista de l'estructura 206.
41	Sondeig 2	206	Vista de l'estructura 206.

INVENTARI D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Definició UE		Composició		Sector	101	
Estructura	Textura	Geològica		S-1	Foto.	Plan.
	Color	Orgànica		Zona	6	3
		Artificial	Pedra		7	
Relacions Físiques		Igual a			9	
Cobreix a	Cobert per	Datació		1922-1930	10	
Farceix a	Farcit per	Criteri datació		Documental	11	
Talla a	Tallat per	Interpretació		Base del pilar.	12	
Es recolza en	Se li recolza	Observacions		És feta de pedra, de planta circular i amb un diàmetre de 0,75 metres. Recolza en el pilar de fonamentació 102.	13	
Es lliura	Se li lliura	Afecció		Si ☐	14	
		No ☐		% ☐	15	
		Tipus		<input type="text"/>	16	
					17	
					18	

Definició UE		Composició		Sector	102	
Estructura	Textura	Geològica		S-1	Foto.	Plan.
	Color	Orgànica		Zona	6	3
		Artificial	Maons, morter		7	
Relacions Físiques		Igual a			8	
Cobreix a	Cobert per	Datació		1922-1930	9	
Farceix a	Farcit per	Criteri datació		Documental	10	
Talla a	Tallat per	Interpretació		Fonamentació	11	
Es recolza en	Se li recolza	Observacions		Es construït amb maons plans lligats amb morter. Presenta una planta quadrada de 0,75 metres de costat. Aquest pilar correspon a la fonamentació directa de la columna afectada per l'estintolament.	12	
Es lliura	Se li lliura	Afecció		Si ☐	13	
		No ☐		% ☐	14	
		Tipus		<input type="text"/>	15	
					16	
					17	
					18	

Definició UE		Composició		Sector	103	
Estructura	Textura	Geològica		S-1	Foto.	Plan.
	Color	Orgànica		Zona	6	3
		Artificial	Maons, morter, pedres		7	
Relacions Físiques		Igual a			13	
Cobreix a	Cobert per	Datació		1922-1930	14	
Farceix a	Farcit per	Criteri datació		Documental	17	
Talla a	Tallat per	Interpretació		Riostra		
Es recolza en	Se li recolza	Observacions		Té una orientació nord-sud i una amplada de 0,45 metres. Aquest element és construït amb maó pla en la seva part superior, mentre que la part inferior és fet de pedra. La funció d'aquesta riostra és la de lligar aquest pilar amb un altre que es situa al sud del que ens ocupa.		
Es lliura	Se li lliura	Afecció		Si ☐		
		No ☐		% ☐		
		Tipus		<input type="text"/>		

Definició UE		Textura		Composició		Sector		104	
Estructura	<input type="text"/>	Geològica	<input type="text"/>	Sector	S-1				
	<input type="text"/>	Orgànica	<input type="text"/>	Zona	<input type="text"/>			Foto. Plan.	
	<input type="text"/>	Artificial	Maons, morter					3	
Relacions Físiques		Igual a		Datació		Criteri datació			
Cobreix a	<input type="text"/>	Cobert per	<input type="text"/>	1922-1930	<input type="text"/>	Documental			
Farceix a	<input type="text"/>	Farcit per	<input type="text"/>	Interpretació		Arc de descàrrega			
Talla a	<input type="text"/>	Tallat per	<input type="text"/>	Observacions		Té una amplada de 0,75 metres i es documenta a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 102 i la riostra 103. És fet de maons plans lligats amb morter i arrenca directament del costat oest del pilar de fonamentació 102.			
Es recolza en	102	Se li recolza	<input type="text"/>	Afecció		Tipus			
Es lliura	<input type="text"/>	Se li lliura	<input type="text"/>	Si ☐	No ☐	% <input type="text"/>	<input type="text"/>		

Definició UE		Textura		Composició		Sector		105	
Estructura	<input type="text"/>	Geològica	<input type="text"/>	Sector	S-1			Foto. Plan.	
	<input type="text"/>	Orgànica	<input type="text"/>	Zona	<input type="text"/>			8 3	
	<input type="text"/>	Artificial	<input type="text"/>					9	
Relacions Físiques		Igual a		Datació		Criteri datació		10	
Cobreix a	<input type="text"/>	Cobert per	<input type="text"/>	1922-1930	<input type="text"/>	Documental		16	
Farceix a	<input type="text"/>	Farcit per	<input type="text"/>	Interpretació		Arc de descàrrega			
Talla a	<input type="text"/>	Tallat per	<input type="text"/>	Observacions		Té una amplada de 0,75 metres i es documenta a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 102 i la riostra 103. És fet de maons plans lligats amb morter i arrenca directament del costat nord del pilar de fonamentació 102.			
Es recolza en	102	Se li recolza	<input type="text"/>	Afecció		Tipus			
Es lliura	<input type="text"/>	Se li lliura	<input type="text"/>	Si ☐	No ☐	% <input type="text"/>	<input type="text"/>		

Definició UE		Textura		Composició		Sector		201	
Estructura	<input type="text"/>	Geològica	<input type="text"/>	Sector	S-2			Foto. Plan.	
	<input type="text"/>	Orgànica	<input type="text"/>	Zona	<input type="text"/>			20 4	
	<input type="text"/>	Artificial	Pedra					21	
Relacions Físiques		Igual a		Datació		Criteri datació		22	
Cobreix a	<input type="text"/>	Cobert per	<input type="text"/>	1922-1930	<input type="text"/>	Documental		23	
Farceix a	<input type="text"/>	Farcit per	<input type="text"/>	Interpretació		Base de pilar		24	
Talla a	<input type="text"/>	Tallat per	<input type="text"/>	Observacions		És feta de pedra, de planta circular i amb un diàmetre de 0,75 metres. Recolza en el pilar de fonamentació 202.		25	
Es recolza en	202	Se li recolza	<input type="text"/>	Afecció		Tipus		26	
Es lliura	<input type="text"/>	Se li lliura	<input type="text"/>	Si ☐	No ☐	% <input type="text"/>	<input type="text"/>	27	
								28	
								29	
								30	
								31	
								32	
								33	
								34	

Definició UE		Textura		Composició		Sector		202	
Estructura	<input type="text"/>	Geològica	<input type="text"/>	S-2					
	<input type="text"/>	Orgànica	<input type="text"/>	Zona				Foto.	Plan.
	<input type="text"/>	Artificial	Maons, morter					20	4
Relacions Físiques		Igual a						21	
Cobreix a	Cobert per							22	
Farceix a	Farcit per							23	
Talla a	Tallat per							24	
Es recolza en	Se li recolza							25	
	201 203 204 205							26	
Es lliura	Se li lliura							28	
								29	
								30	
								31	
								32	
								33	
								34	

Definició UE		Textura		Composició		Sector		203	
Estructura	<input type="text"/>	Geològica	<input type="text"/>	S-2					
	<input type="text"/>	Orgànica	<input type="text"/>	Zona				Foto.	Plan.
	<input type="text"/>	Artificial	Maons, morter, pedra					20	4
Relacions Físiques		Igual a						21	
Cobreix a	Cobert per							22	
Farceix a	Farcit per							23	
Talla a	Tallat per							24	
Es recolza en	Se li recolza							25	
	202							26	
Es lliura	Se li lliura							27	
								28	
								29	
								30	
								31	
								32	
								33	

Definició UE		Textura		Composició		Sector		204	
Estructura	<input type="text"/>	Geològica	<input type="text"/>	S-2					
	<input type="text"/>	Orgànica	<input type="text"/>	Zona				Foto.	Plan.
	<input type="text"/>	Artificial	Maons, morter					30	4
Relacions Físiques		Igual a						32	
Cobreix a	Cobert per							33	
Farceix a	Farcit per							36	
Talla a	Tallat per							37	
Es recolza en	Se li recolza							38	
	202								
Es lliura	Se li lliura								

Definició UE		Textura		Composició		Sector		205	
Estructura				Geològica		S-2		Foto. Plan.	
		Color		Orgànica		Zona		29 4	
				Artificial				30	
Relacions Físiques		Igual a		Maó, morter				31	
Cobreix a		Cobert per		Datació		Criteri datació		33	
Farceix a		Farcit per		1922-1930		Documental		34	
Talla a		Tallat per		Interpretació				35	
Es recolza en 202		Se li recolza		Arc de descàrrega				36	
Es lliura		Se li lliura		Observacions					
				Té una amplada de 0,75 metres i es documenta a 1 metre per sota de l'inici del pilar de fonamentació 202 i la riostra 203. És fet de maons plans lligats amb morter i arrenca directament del costat est del pilar de fonamentació 202.					
				Afecció		Tipus			
				Si ☐					
				No ☐		%			

Definició UE		Textura		Composició		Sector		206	
Estructura				Geològica		S-2		Foto. Plan.	
		Color		Orgànica		Zona		40 4	
				Artificial				41	
Relacions Físiques		Igual a		Morter, pedra					
Cobreix a		Cobert per		Datació		Criteri datació			
Farceix a		Farcit per		Indeterminada		Estratigràfic			
Talla a		Tallat per		Interpretació					
Es recolza en		Se li recolza		Fonamentació					
Es lliura		Se li lliura		Observacions					
				Possible fonamentació realitzada de pedres i mortet de calç. Presenta una orientació nord-sud. Desconeixem les mesures i la seva funcionalitat.					
				Afecció		Tipus			
				Si ☐					
				No ☐		%			